

НАУКОВІ ПІДВАЛИНИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕРЕВЛАШТУВАННЯ ЛЮДСТВА ЯК ІСТОРИЧНОЇ НЕМИНУЧОСТІ

© 2018 КОВАЛЬОВ В. М.

УДК 330.101.330.8
JEL Classification: A13

Ковальов В. М.

Наукові підвалини соціального перевлаштування людства як історичної неминучості

Розкрито наукові положення про соціальне перетворення людства як історичної неминучості в Україні і світі. Доведено, що ці перетворення є продуктом розвитку людства відповідно до вимог об'єктивних економічних законів, виникнення яких зумовлюється природною триединою матеріальною, духовною і суспільною суттю самої людини. Виявлено сутність економічної категорії «соціальність», яка, на відміну від загальноприйнятого її визначення як «товариства» або «громадянськості», що властиве окремій людині як його якість, насправді є категорією, властивою всьому людству. Вона виражає справедливість у розподілі результатів людської праці між його виробниками і власниками засобів виробництва і технологічної енергії. Ця категорія за своєю сутністю відображає класову структуру всього людського співтовариства, яка зі зникненням класів може перетворитися на музейний експонат. Встановлено, що процеси соціальних перетворень людства, які відбуваються в історичному контексті, вимагають виникнення новітньої науки про людину та її розвиток згідно з об'єктивними економічними законами і відповідно до теорії нашого співвітчизника, академіка В. І. Вернадського, про ноосферу, яку ми визначаємо як «людинознавство». Розроблено методологію та формулу кількісного вираження рівня соціальної зрілості людства відповідно до структури трудового потенціалу, доказом чого стали розрахунки індексів «соціалізації» і «капіталізації» в Україні за даними 2015–2017 рр., на основі яких виявляються закономірності соціальних перетворень в Україні і світі, а також просування людства до безкласового суспільства. Розкрито сутність і прояв об'єктивного економічного закону «оплати праці» й обґрунтовано методи визначення її необхідного рівня.

Ключові слова: людство, закони розвитку, соціальність, матеріальність, духовність, громадськість, класовість, перевлаштування, наукові установки, економічна система.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2018-4-176-187>

Рис.: 2. Табл.: 2. Формул.: 9. Бібл.: 26.

Ковальов Валерій Миколайович – доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки підприємств та менеджменту, Навчально-науковий професійно-педагогічний інститут Української інженерно-педагогічної академії (м. Бахмут) (вул. Носакова, 9а, Бахмут, Донецька область, 84500, Україна)

E-mail: ermuira@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2925-5707

УДК 330.101.330.8
JEL Classification: A13UDC 330.101.330.8
JEL Classification: A13

Ковалева В. Н. Научные основы социального преобразования человечества как исторической неизбежности

Раскрыты научные положения о социальном преобразовании человечества как исторической неизбежности в Украине и в мире. Доказано, что эти преобразования являются продуктом развития человечества соответственно требованиям объективных экономических законов, возникновение которых предопределяется естественной триединой материальной, духовной и общественной сущностью самого человека. Выявлена сущность экономической категории «социальность», которая, в отличие от общепринятого ее определения как «товарищества» или «гражданственности», присуща отдельному человеку как его качество, на самом деле является категорией, присущей всему человечеству. Она выражает справедливость в распределении результатов человеческого труда между его производителями и собственниками средств производства и технологической энергии. Эта категория по своей сущности отражает классовую структуру всего человеческого сообщества, которая с исчезновением классов может превратиться в музейный экспонат. Установлено, что процессы социальных преобразований человечества, которые происходят в историческом контексте, требуют возникновения новейшей науки о человеке и его развитии согласно объективным экономическим законам и в соответствии с теорией нашего соотечественника, академика В. И. Вернадского, о ноосфере, которую мы определяем как «человековедение». Разработаны методология и формула количествен-

Kovalyov V. M. Theoretical Bases of Social Transformation of Humanity as a Historical Inevitability

Theoretical provisions on the social transformation of humanity as a historical inevitability in Ukraine and in the world are considered. It is proved that these transformations are a product of human development in accordance with the requirements of objective economic laws, whose emergence is predetermined by the natural triune — material, spiritual and social essence of man. The essence of the economic category «sociality», which, unlike its generally accepted definition as «gregariousness» or «civic consciousness», is inherent to an individual as their quality, is in fact a category inherent in all humanity. It expresses equitable distribution of the results of human labor between laborers and owners of the means of production and technological energy. In its essence, this category reflects the class structure of the whole human community, which with the disappearance of classes can turn into a museum piece. It is established that the processes of social transformations of humanity, which take place in a historical context, require the emergence of the newest science of man and his development in accordance with objective economic laws and the theory of our compatriot, academician V. I. Vernadsky, of the noosphere, which we define as human studies. There developed a methodology and formula for quantifying the level of social maturity of humanity according to the structure of labor potential, which is evidenced by the calculations of the indices of socialization and capitalization in Ukraine based on the data of 2015–2017, which allowed for revealing the patterns of social transformations in Ukraine and in the world as well as

ного вираження уровня соціальної зрілості людства согласно структуре трудового потенціала, доказательством чего стали расчеты индексов «соціалізації» и «капіталізації» в Украине по данным 2015–2017 гг., на основе которых выявляются закономерности соціальных преобразований в Украине и в мире, а также продвижения человечества к бесклассовому обществу. Раскрыты сущность и проявление объективного экономического закона «оплаты труда», и обоснованы методы определения её необходимого уровня.

Ключевые слова: человечество, законы развития, социальность, материальность, духовность, общественность, классовость, преобразование, научные установки, экономическая система.

Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Формул.:** 9. **Библ.:** 26.

Ковалев Валерий Николаевич – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры экономики предприятий и менеджмента, Учебно-научный профессионально-педагогический институт Украинской инженерно-педагогической академии (г. Бахмут) (ул. Носакова, 9а, Бахмут, Донецкая область, 84500, Украина)

E-mail: ertuipa@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2925-5707

the advancement of humanity towards a classless society. The essence and manifestation of the objective economic law of wages are disclosed, and the methods for determining its required level are substantiated.

Keywords: humanity, laws of development, sociality, materiality, spirituality, society, class nature, transformation, scientific attitude, economic system.

Fig.: 2. **Tbl.:** 2. **Formulae:** 9. **Bibl.:** 26.

Kovalyov Valeriy M. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Economics of Enterprises and Management, Educational-Scientific Professional-Pedagogical Institute of the Ukrainian Engineering Pedagogical Academy (Bakhmut) (9a Nosakova Str., Bakhmut, Donetsk region, 84500, Ukraine)

E-mail: ertuipa@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2925-5707

Вступ. Людство ще на початку свого заснування почало замислюватись над сенсом свого життя і своїм майбутнім. Та вже у сьогоденні людське суспільство повинно дійти висновку, що його розвиток відбувається об'єктивно за законами людської еволюції незалежно від волі і бажань кожного з мешканців планети, бо насильницький революційний шлях соціальних перебудов людства не дістав історичного схвалення. Також історично засвідчено, що всесвіт вже залишив у минулому досвід існування у рабовласницькій і феодалній економічній системі, з яких випестувана капіталістична система з її експлуататорською сутністю та соціальними протиріччями між найманою працею і капіталом.

Людство вже враховує сімдесятирічний досвід застосування радянської моделі соціалістичної економічної системи, основу якої складала державна власність на засоби виробництва і система розподілу результатів праці відповідно до її нормованої кількості і якості. Та цей досвід оплачено дорогою ціною загублених мрій і десятків мільйонів людського життя.

Та пошук кращої моделі соціального перевлаштування людства у третьому тисячолітті невпинно продовжується, хоча в пітьмах і методом випробувань і помилок, не маючи чітко визначеної теорії соціальних перетворень. До того ж невідомі методи кількісного визначення закономірностей соціально-економічного розвитку людства, теоретично недостатньо чітко обґрунтована сутність категорії соціальності і її ролі у суспільних процесах майбутнього, у зв'язку з такими проявами сутності людської особи, як матеріальність, духовність і суспільність життя. Нерозвинена методологія кількісного визначення ступеня соціалізації чи капіталізації суспільства як виразників ступеня соціальної зрілості людства, а звідси – шляхів і методів досягнення мети його існування.

І виходить, що чистої соціалістичної чи капіталістичної економічної системи в світі не існувало. Вони поєднували риси кожної з них в певній пропорції, тому виявляли можливості мирного співіснування країн з різними еконо-

мічними системами та соціального перетворення людства еволюційним шляхом. Але в науці виникають потреби виявлення критеріїв визначення і кількісного виміру соціального стану людства, його соціальної зрілості, які надають можливість формувати напрями і методи соціального перетворення людства у майбутньому.

Звідси актуальність досліджень за цією темою завжди залишається невичерпною. Тому метою нашого дослідження стає визначення закономірностей історичного розвитку та соціального перевлаштування всесвіту за об'єктивними планетарними природними й економічними законами, релігійними уявленнями і природною сутністю самої людини.

Аналіз досліджень і публікацій. Звичайно, найбільш ґрунтовний соціально-економічний аналіз капіталістичної економічної системи у світі навів в своїй праці «Капітал» К. Маркс, який кількісно визначив пропорції розподілу знов створеної вартості між найманими працівниками і підприємцями за структурою доданої вартості і заробітної плати як соціальної настанови розвитку людства. Та гострота протиріч між найманою працею і капіталом того часу і революційна ситуація призвели його до думки про можливість досягнення соціальних перетворень революційним шляхом, не дивлячись на те, що він також висловлював думку про неможливість перемоги соціалізму в окремо взятій країні у всеосяжному капіталістичному оточенні. Історична дійсність підтвердила це його побоювання.

В сучасній економічній літературі різним аспектам цієї проблеми присвячена досить помітна кількість наукових праць. Це здебільшого роботи російських і українських авторів, до кола яких можна віднести наукові праці соціально-економічного напрямку таких українських авторів, як А. Колод і О. Грішнова – теорія розвитку соціально-трудова відносин і соціального партнерства в Україні [1], В. Геєць – теорія соціальної держави [2], А. Гриценко – теорія сумісно-роздільної праці [3], А. Галь-

чинський – теорія поєднання живої і матеріалізованої праці в контексті Марксової теорії суспільних продуктивних сил [4], Е. Лібанова – теорія формування доходів в Україні [5], М. Білопольський – теорія формування єдиної науки про людський розвиток (енвіроніка) [6], Г. Задорожний – людиномірна економічна наука [7], В. Вернадський – прояв закономірностей розвитку людства згідно з законами природи і суспільства (біосфери і ноосфери) [8], М. Кім – теорія соціального розвитку відповідно ноосферній доктрині В. Вернадського [9], російських учених: Б. Генкін – загальна теорія соціально-трудова відносин [10], В. Буланов теорія соціально-економічного розвитку людини [11], О. Амоша і ін. – сталий економічний розвиток [12], іноземні автори: Дж. Кейнс – основні риси капіталістичної економічної системи [13], А. Маршалл – стійкість економічного розвитку ринкової економіки [14], Шрі Ауробіндо – цикли людського розвитку [15], ООН – дослідження та доповідь про соціальний розвиток людства [16].

В наших наукових працях звернемося лише до двох з них, в яких розглянуті витoki соціальних перетворень людства на початку третього тисячоліття та людського капіталу як вартісної субстанції і економічної системи [17; 18]. В інших наших статтях і двох монографіях розкрито роль праці у формуванні суспільних відносин і соціальних наслідків праці, з огляду яких виявлена мета цієї статті як вияву закономірних соціально-економічних перетворень людського суспільства та соціальних основ спрямування розвитку економічної системи людства як історичної неминучості.

Виклад основного матеріалу. Як нами вже неодноразово висвітлювалось, що все, що відбувається на нашій планеті за час існування людства, спотворюється відповідно до людської трипостасної сутності: матеріального буття і прояву життя, людської духовності та суспільності існування і устрою [17; 18], відповідно до яких за об'єктивними природними і економічними законами відбувається існування і розвиток людства.

Природна і суспільна сутність людини як першоджерело її буття і розвитку.

На цю якісну ознаку людської сутності економічна наука звернула увагу порівняно нещодавно. Представниками такого погляду виявились професори В. Буланов [11], Г. Задорожний [7], М. Білопольський [6].

Перші два автори висвітлюють цю людську ознаку як «біо-соціо-духовну» гідність людини. М. Білопольський розкриває організаційну функцію людини як її сутність і першооснову буття.

Такий конспективний огляд літературних джерел стосовно напрямів соціальних перетворень людства в загальних рисах характеризує стан досліджень соціально-економічних проблем всесвіту, за яким виявляється недостатня розвиненість науково-методичних підходів до кількісного визначення суспільно-соціальних відносин людей.

Ці автори цілком слушно визначають історичні напрями соціальних перетворень людства залежно від природної сутності самої людини, але цю сутність визначають по-різному. Зокрема, професор В. Буланов засновує потрійну людську сутність за біологічними, соціальними і мислимими ознаками, які, своєю чергою, виявляють потрійний характер праці і стратегічного розвитку суспільства.

За такою думкою основу цієї концепції утворює діалектичний матеріалізм. Але в цій теорії саме склад потрійної єдності людських якостей потребує уточнення, розуміючи, що для забезпечення своєї життєдіяльності людина потребує різні матеріальні засоби і сама виявляє свою матеріальну основу в біологічній формі.

Ознайомлення з поглядами професора Г. Задорожного виявляє дещо іншу точку зору на людську природу, а саме як на «духовно-біо-соціо» сутність, основною з яких, за його поглядами, є духовна людська ознака, поряд з якою виявляється біологічна і соціальна її природа. Та до цього положення можливо додати думку про духовну ознаку як таку, що має вигляд у релігійних уявленнях про людину і всесвіт та вираз в моральних якостях, культурі поведінки тощо. Отже, і в подальшому розвитку людства цій його якості належить майбутнє. Бо одноразово із забезпеченням людством достатнього матеріального буття для всіх набуває значності саме духовна людська якість та суспільна свідомість і діяльність. Але особливий статус в поглядах В. Буланова і Г. Задорожного набуває соціальність як особиста ознака людини, замість ознаки суспільності.

Ознайомлення з відомими визначеннями сутності поняття «соціальність» виявляє його різнобарвність в оцінці її сутності. Зокрема, у всім відомому словнику В. Даля сутність соціальності виражається як «громадськість», «товариськість» тощо. Тобто соціальність визначається як суспільність у виробничих і загальнолюдських відносинах, але насправді соціальність в економічних відносинах людей більш притаманна поняттю справедливості у міжкласових економічних відносинах людей, тобто справедливості у розподілі результату усупільненої праці на базі юридичного права між власниками людського і фізичного капіталу, тобто засобів виробництва, а не є синонімом поняття суспільних виробничих відносин між двома протилежними класами. Тому соціальність є вимогою людського життя, а не суспільною сутністю людини, її потягом до сумісної людської праці та відносин і посягнення розуміння потрібності людської сутності, яка вимірюється такими її якостями, як матеріальна, духовна і усупільнена природа людської сутності.

Насправді ж соціальні почуття людини є лише проявом її загально значущої якості – трудової функції у виробничій сфері та у сфері розподілу і використання результатів виробничої діяльності. Отже, за таким уявленням про сутність соціальності вона виявляється не як довічна людська властивість, а як суспільне явище, притаманне не окремій особі, а всьому суспільству, і має класово-економічний статус. Тому можливо очікувати, що із зникненням класової структури світового товариства категорія соціальності перетворюється на духовно-гуманістичну доміную суспільства, що в людській сутності, її душі і розумі виявляється як суспільна свідомість, духовність, виражена в божеській вірі, моральних якостях, совісті, людяності.

За таким визначенням категорії соціальності її роль в суспільних перетвореннях людства виявляється як каталізатор неминучого поєднання всіх людей планети за інтернаціональною ознакою згідно з об'єктивним законом еволюції і організації всесвіту.

Саме на організаційності в людській еволюції наполягає професор М. Білопольський в своїй монографії про

науку «енвіроніку» [6], яка заснована на теорії тектології А. Богданова як загальнолюдської організованості. В цьому разі М. Білопольський розглядає організованість не лише як науку, а і як основний об'єктивний економічний закон, не дивлячись на те, що економічна наука до об'єктивних економічних законів відносить лише ті з них, які не підкорені бажанням і волі окремих людей, а діють незалежно від неї об'єктивно. Тому організованість людського буття скоріше підпадає не під категорію об'єктивного закону, а до науково визначеної системи виробничої взаємодії людей і чинників виробничої діяльності їх, тобто більше до технологічних відносин.

Об'єктивні економічні закони як відображення людської природи і їх вплив на соціальні процеси.

Необхідність вивчення вимог об'єктивних законів розвитку природи і суспільства безпосередньо впливає з вчення про біосферу і ноосферу В. Вернадського [8], відповідно до якого визначається сутність і роль системи об'єктивних законів і їх ієрархічна залежність у соціальних перетворювальних процесах людського розвитку, в яких головуюча роль належить законам природи над законами суспільства, яка підтверджує історичну неминучість наслідків їх дії.

Згідно з ученням В. Вернадського, розвиток природи і людства відбувається за законами всесвіту і природи Землі через геологічні епохи протягом мільярдів років. Сферу існування живої природи вчений визначив як біосферу, в надрах якої зародилось людство і життя. І якщо функція управління долею і розвитком планетарного масштабу належить позаземному розуму, то в масштабах нашої планети – сукупній людській думці, сферу існування якої вчений визначив як ноосферу.

Історія людського розвитку свідчить про ущільнення часу формування результатів його діяльності, а процес відбувається стрибкоподібно шляхом зміни його форм, закономірно і поступово від нижчого до вищого, від матеріального до духовного та суспільного, мислимого, що утворює перевагу людини над іншим живим світом, дає поштовх устремлінню до істини і добра, досягнення мети збереження природи Землі та формування гармонічного суспільства за принципами людяності і добра, для досягнення якого людству поки не дістає сил відмовитись від національного егоїзму та устремління до світового панування. Тому людство вимушено існувати за вимогами цілої системи об'єктивних законів, головуючим з яких є закон рівноваги природи і суспільства.

Прояв дії цього закону спостерігається і в історичному минулому, і в сьогоденні. Зокрема, свідченням його прояву у природі стає чергування дня і ночі, зими і літа, вологі і посухи, рівноваги чисельності населення і засобів для його існування тощо.

Прикладом рівноваги може бути дивна анатомічна побудова тіла людини і роботи його органів, функцій асиміляції та дисиміляції. В економіці підприємств закон рівноваги утворює баланс доходів і витрат. Таких прикладів безліч, тому сутність закону рівноваги можемо визначити як *узгоджені в часі і просторі явища і процеси, які урівноважують протидіючі відхилення від закономірно встановлених тенденцій розвитку природи і суспільства.*

Закон рівноваги вимагає встановлення балансу між темпами зростання чисельності населення планети і засобів до його існування. І треба розуміти, що встановлення балансу між темпами зростання населення і засобів існування можливе не шляхом фізичного його знищення, як це вважав Т. Мальтус, а планомірного регулювання темпів зростання цих показників, і це – задача соціального перетворення людства, в якій за вимогами закону рівноваги регулюється також баланс соціально-економічних інтересів найманих працівників і капіталу.

Підпорядкованим до закону рівноваги виявляється закон суспільного розвитку людства і його еволюції. В основі виявлення цього закону закладені його дві вирішальні умови: мета дії і засоби до здійснення закону. Метою прояву цього закону може бути лише формування суспільства з високим рівнем духовності і суспільного усвідомлення, заснованого на принципах справедливості, добра і людяності. Як засіб забезпечення мети – рівень суспільних продуктивних сил, здатних створювати умови матеріального забезпечення людей.

В сенсі підпорядкованості до закону людської еволюції знаходяться ще три важливих закони:

Закон відповідності способу виробництва рівню розвитку продуктивних сил (закон відкрито і обґрунтовано К. Марксом), а також основний економічний закон соціальної економічної системи (посткапіталістичного суспільства), метою якого виявляється: «забезпечення зростаючих розумних потреб суспільства при погоджених обсягах і структури виробництва, його ресурсного і економічного забезпечення в умовах суспільної власності на засоби виробництва» та закон оплати праці як рівновага між економічним потенціалом і порогом соціальної відчуженості оплати праці для працівників і їхніх сімей.

Отже, до основних положень наукових досліджень впливу системи об'єктивних економічних законів на процес соціальних перетворень людства у третьому тисячолітті слід віднести розробку методології виявлення і зміни структури трудового потенціалу, згідно з якою виявляється можливість обґрунтування пропорцій розподілу доданої вартості між найманим персоналом і роботодавцями. Такі пропорції розподільчих відносин стають науковою базою обґрунтування рівня законодавчо встановлених соціальних стандартів і нормативів у системі соціального партнерства, що дозволяє предметно вести розмову про шляхи соціалізації і гуманізації капіталістичного способу виробництва та суспільних відносин. Таким чином, соціальні наслідки людської праці слід розуміти як результат цілеспрямованої корисної діяльності людей, який виникає під впливом прояву системи об'єктивних законів розвитку природи і суспільства, що виявляється у безперервному розвитку продуктивних сил і перетворення виробничих відносин в суспільстві, а також прагнення людства до досконалості духовного, матеріального і суспільного буття самої людини.

Виникнення людинознавства як науки про людину і її роль в існуванні всесвіту.

Перед людством все більше постає питання, чому воно, маючи високий інтелект, що возвеличує його над іншим живим світом, створило систему наук, вивчивши

явища природи, використовуючи свої знання для масштабного нарощування виробництва як власне своєї мети і до сьогодення не створило головну науку, яка б виявила мету життя і на основі людського досвіду створила б ідеологію існування людини в сенсі справедливості, добра і людинолюбства, а не загальнолюдського зла, незважаючи на те, що передумови виникнення такої науки уже дозріли.

На всі ці запитання звернув увагу професор М. Білопольський [6] в своїй монографії «Енвіроніка». В цій роботі він помічає причину всіх негараздів людей у відсутності загальнолюдської науки про людське буття. І виходить, що основною причиною невпорядкованості людського життя стає відсутність способу спонукання суспільства до соціального переустрою економічної системи. Як відомо, на сучасному етапі людського розвитку і його еволюції спостерігається зміна форм людського буття, яке потребує, перш за все, в теоретичному осмисленні закономірностей їх розвитку, протиріч і шляхів перетворення суспільних систем.

Та, як відомо, в світі не існує такої загальнолюдської науки, яка б могла об'єднати всі інші науки відповідно до головної мети людства – соціального перетворення його на інтернаціональній основі. Тому і мета, і закон людської еволюції в суспільних науках не опанували загальнолюдським розумом.

Водночас передумови виникнення такої науки, яка спонукається інтересами людини як вищого живого суб'єкта на планеті, вже визначились і виражаються в потребах системи об'єктивних законів розвитку природи і суспільства, що виявляються в соціальній перебудові світового людського співтовариства, особистих і суспільних протиріч людства, закономірностях зміни історичних епох, їх класових перетворень з метою відродження людини майбутнього.

Невідкладна задача людства і його науки виявляється в тому, щоб знайти спосіб безкровно зацікавити владу заможних до поєднання світового співтовариства на базі конвергенції капіталістичних форм управління виробничими силами і соціалістичних форм позакласового розподілу результатів праці на основі соціального партнерства за заслугами, соціальними нормативами і стандартами.

І потрібно розуміти, що ключ до спасіння людства існує в його єднанні на основі інтернаціональної ідеї безкласовості світового співтовариства. Ця ідея протистоїть пануючій тепер в усьому світі національній ідеї, що формується на основі класової диктатури капіталу, розколює світ, що приводить його до національного егоїзму, провокує світові і локальні війни за переділ власності і багатств, руйнуванню створених продуктивних сил і масової загибелі людей. По суті вона приводить до відтворення системи пригнічення людини людиною, до повернення рабовласницького устрою, що порушує вимоги об'єктивного закону людської еволюції. Тому тепер світу потрібна тільки одна диктатура – благодійності людської думки. Для виконання цієї своєї місії людинознавство потребує поєднання з іншими науками, окрім наук про війну і озброєння, спрямовуючи це єднання на осяжний результат – заснування світового миру між людьми та людьми і природою.

Стислий історичний контекст розвитку економічної системи людства як виразника його соціально-економічних відносин.

Історично засвідчено і відомо, що протягом всього часу існування і розвитку людства нашої планети Земля випробувало методом проб і помилок п'ять різновидів економічної системи, виразником яких були суспільно-трудова виробничі відносини, три з яких засвідчено як системи експлуататорського типу – рабовласницька, феодална і капіталістична системи.

Паралельно з історичним процесом людство виповнило час теоретичного осмислення подій свого виробничого розвитку з метою винаходу кращої долі для всіх мешканців планети.

Початковою економічною системою був первісно-общинний лад, під час якого люди об'єднувались з метою видобутку засобів для існування, під час якого створювались більш розвинені засоби виробництва і суспільність їх використання та розподілу результатів праці за принципом рівноваги.

В подальшому диференційоване володіння засобами виробництва випестувало нерівність у розподілі результатів праці між учасниками виробництва. Зароджувався нова рабовласницька економічна система виробництва і розподілу благ.

З розвитком засобів виробництва і їх удосконаленням скорочувався історичний час існування економічних систем з мільйонів років первіснообщинного ладу до тисячоліть – рабовласницької системи, десятків сотень років – феодалізму, до сотень років – капіталізму. Випробування радянської моделі соціалістичної економічної системи відбувалось протягом сімдесяти років. Її розпад виник за умов конкурентної боротьби між двома системами – капіталізмом і соціалізмом. Але, як відомо, в чистому вигляді в сучасності ці конкуруючі системи і не існували. Процес їх удосконалення відбувається шляхом наповнення капіталізму принципами соціалістичних методів розподілу засобів до існування як результату людської праці і методів володіння засобами виробництва.

Одноразово відбувається диференціація накопичення фінансового капіталу вже не готівкою, а у віртуальному вигляді фінансових рахунків банківської системи. Наприклад, у Сполучених Штатах Америки близько тридцяти родин володіють фінансовими ресурсами, що переважають сотні мільярдів доларів, які умовно могли б наповнити великі площі будівель. Та їх володарі мов не розуміють сенс життя, що після їхньої смерті вони не в змозі скористатися цими багатствами, на досягнення яких було загублене не одне людське життя.

До того ж перед людством вже постала невичерпна проблема швидкого танення ресурсів Землі, особливо запасів нафти та зростання в геометричній прогресії чисельності населення планети, яке потребує зростання видобутку ресурсів Землі. Але капіталістична система з її основним економічним законом надприбутку вже не в змозі зупинити це безумство.

Тому з точки зору соціалізації світового суспільства, особливо після Другої світової війни, відбувається пошук шляхів вирішення проблеми удосконалення капіталістичної економічної системи шляхом наповнення її соціалістичними принципами. На такий шлях став сучасний Китай, країни Західної Європи, Північна Корея, Швеція, В'єтнам тощо. І взагалі цей шлях випробується усім світом.

Перш за все, відбувається теоретичне осмислення шляхів демократичної розбудови людства і його економічної системи.

Цій проблемі присвячено ряд теорій, розвиток яких продовжується до сьогодні. Звернемося до основної з них – теорії сталого зростання економіки, яку розглядали такі відомі в світі вчені, як Дж. Кейнс [19], П. Самуельсон [20], А. Маршалл [21], К. МакКоннел [22] та ін. Торкаються цього питання і українські вчені до цього часу, серед яких Е. Семенюк [23], С. Єрмак [24], Я. Котляревський [25] та ін.

По суті ця теорія є науковим виразником основного закону капіталізму – максимізації прибутку і капіталу на базі приватної власності на засоби виробництва на користь підприємців. Але ця теорія за своєю соціальною сутністю фактично ігнорує соціальну складову зростання ВВП на одного мешканця країни, а отже, протирічить закону рівноваги розвитку природи і суспільства. Та, використовуючи теорію сталого економічного зростання, економічно розвинені держави ще глибше посилили темпи зростання багатства своїх країн за рахунок збіднення виробників своїх і менш розвинених країн, безпідставно спустошуючи надр Землі. Тому ця теорія перетворилась на руйнівну силу людства.

Привабливою виявилась також і концепція людського розвитку за програмою ПРООН, яка відвертає увагу від кардинальних проблемних задач людства, а наполягає на дробленні задачі, таких як ліквідація убогості, голоду, забезпечення якості освіти, гендерної рівності тощо, мов не розуміючи, що ці питання зіткнулися з проблемою соціальних перетворень людства. Так, професор Г. Задорожний цілком слушно вважає теорію сталого розвитку як шкідливу, виклавши свою думку таким чином: «Модель людини економічної, на якій традиційно будувалася уся економічна наука впродовж декількох століть, показала свою безплідність і шкідливість для милостивої життєдіяльності, яка повинна стати рятівною для особи при реалізації імперативу виживання людства» [7, с. 2]. Цей автор резонно припасовує до таких наук також «економікс», «монетаризм», «неоінституціоналізм» та інші, як і взагалі ринкову економіку з її рівноважними цінами за їх капіталістичний апологізм і зведення прибутку в закон.

Звідси реальна дійсність диктує необхідність перетворення існуючої методології економічних досліджень на соціально-економічну методологію, яка б обслуговувала соціальні пріоритети виробництва і справедливого розподілу його результатів, що відповідають інтересам найманих працівників як безпосередніх виробників людських благ.

Така необхідність кардинальної зміни методології економічних досліджень диктується вимогами об'єктивного закону рівноваги розвитку природи і суспільства, згідно з чим діючий мотиваційний механізм господарюючих суб'єктів вже тепер потребує досягнення рівноваги соціальних інтересів працівників і роботодавців, яку можливо виражати пропорціями розподілу доданої вартості між обома класами згідно зі структурою трудового потенціалу, методологія визначення якого розкрита в наших публікаціях і буде розглянута нижче.

Формула кількісного визначення рівня трудового потенціалу як виразника рівня продуктивних сил суспільства і його виробничих відносин була винайдена нами ще

у 2010 р. Відтоді вона стала доказом реально існуючої перспективи соціальних перетворень людства на різних рівнях його господарювання.

Трудовий потенціал як економічна категорія доказу практичної можливості соціальних перетворень у світі.

Ця економічна субстанція пробиває шлях до свого існування через протиріччя існуючої економічної системи, її економічної теорії. Вона, зокрема, також не тільки підлягає впливу економічних законів, а і економічній практиці їх використання та безпосередньо залежить від впливу закону рівноваги, основного закону економічної формації і, перш за все, закону оплати праці (мається на увазі не юридичний закон організації оплати праці в Україні, а об'єктивний економічний закон оплати праці, практика використання якого нами буде розглянута нижче).

Як відомо, що в економічній теорії відносно методологічної оцінки трудового потенціалу точаться дискусії, основний зміст яких зводиться до того, чи включати до його складу фізичний капітал, тобто засоби виробництва та технологічну енергію. Нам здається, що така дискусія безпредметна. Для доказу розглянемо такий випадок. Наприклад, якщо в соледобувній копальні машиністу соледобувного комбайну видати наряд на видобуток солі, заборонивши користуватись агрегатом і технологічною енергією, тобто електрикою, бо вони належать не до людського капіталу, отже, така заборона виглядає безглуздя. Але в економічній теорії існує думка, що трудовий потенціал людини – це лише його здібність, професіоналізм, тобто людський капітал, який за своєю суттю бездіяльний без використання засобів виробництва. Цей посыл і складає основу формули розрахунку рівня трудового потенціалу, який складається з двох елементів: людського і фізичного капіталу, які за своєю економічною сутністю належать різним володарям: знання, або людський капітал – найманому працівнику, фізичний капітал – підприємцю (капіталісту). Саме в цій структурі трудового потенціалу містяться не тільки продуктивні сили, а і класові виробничі відносини.

За своєю економічною сутністю такий трудовий потенціал стає вартісною субстанцією економічної системи, чи то капіталізму або змішаної економічної системи, якою вона в сучасний час і є, бо структурно складається з двох елементів: людського капіталу, як професіоналізму найманого працівника, так і фізичного капіталу підприємця, який посилює і забезпечує продуктивну силу безпосереднього виробника. За таким поглядом формула розрахунку трудового потенціалу ($\Sigma_{\text{тпо}}$) може мати лише такий вигляд:

$$\Sigma_{\text{тпо}} = \left[\frac{B_{\text{AB}}}{T} + \frac{B_{\text{BE}}}{I_{\text{ЦІ}}} + \Delta B_{\text{ІН}} + \Sigma_{\text{а.о.ф.}} + \Sigma_{\text{вер}} \right], \quad (1)$$

де B_{AB} – витрати на формування людського капіталу на довиробничому етапі його утворення, тис. грн;

T – середня кількість років довиробничого формування людського капіталу;

B_{BE} – витрати на людський капітал на відтворювальному етапі, які утворюються за рахунок заробітної плати, доходів, соціальних відрахувань з заробітної плати тощо, тис. грн;

$I_{\text{ЦІ}}$ – індекс споживчих цін відповідного року;

ΔB_{IH} – інноваційні витрати на людський капітал (професійне навчання, лікування, покращення побутових умов тощо), тис. грн;

$\Sigma_{a.овф.}$ – середньорічні амортизаційні відрахування на засоби виробництва, тис. грн / особа;

$\Sigma_{вер}$ – середньорічні витрати на енергетичні ресурси для технологічних потреб у розрахунку на одну особу, тис. грн.

В цьому випадку слід акцентувати саме головне – що ця формула вміщує елементи, які є власністю двох соціально визначених осіб:

- найманого працівника як власника людського потенціалу або як визнано його кваліфікувати людським капіталом;
- роботодавця як власника фізичного капіталу, тобто володаря засобів виробництва і технологічної енергії.

Це принципове положення має принципове значення, бо носить класовий відтінок, за яким суспільний трудовий потенціал формується в умовах приватної власності і відповідних виробничих відносин. Саме через це людський капітал, як і капітал взагалі, стає кількісним виразником існуючих відносин сучасного суспільства, тобто виразником існуючої капіталістичної економічної системи.

Слід мати також на увазі, що відповідно до існуючої теорії людського капіталу виникає два принципових науково-методичних питання стосовно:

- визначення складу, рівня, методів дослідження людського капіталу та ефективності його використання на різних господарських рівнях;
- визначення впливу економічних потреб, пов'язаних з суспільною природою людського капіталу.

З огляду літературних джерел виявляється спрямованість використання людського капіталу переважно у зв'язку з його ефективним використанням, минаючи його соціальні напрями дії, що спотворює до визначення його сутності як наявності корисних знань, що визнає його спроможність до економічного, а не соціального ефекту. На таких позиціях стоять створювачі теорії про людський капітал – американські вчені Теодор Шульц [26] та Геррі Беккер і такі послідовники теорії людського капіталу, як А. Добринін, М. Хромов, Д. Мельничук, С. Дятлов, В. Щетинін, Т. Кір'ян, Г. Гаман, В. Геєць.

Та більшість із вказаних дослідників минають кінцеву мету існування людства за принципами колективності суспільства за тезою К. Маркса: «від кожного за здібностями, кожному – за потребами», бо ці принципи, як історична неминучість, спрямовують людство до соціальних змін ще задовго до початку третього тисячоліття.

До того ж використання історичного досвіду соціальних перетворень у багатьох країнах світу, який започатковано після Другої світової війни, – це шлях до створення ідеального суспільства, яке може і не відбутися у ближчому часі, проте використання досвіду соціального розвитку людства відбувається, і це – шлях до майбутнього як провідної зірки поколінь, до якої існує тернистий шлях через подолання суспільних протиріч і помилок, сутність якого людство ще не наважилось визначити.

Тому, за нашою думкою, на шляху до спотворення нового суспільства всього людства потрібна методологія

кількісного визначення закономірностей таких перетворень, які можуть визначати відповідні коефіцієнти за наведеною нами структурою трудового потенціалу. Ці коефіцієнти визначають ступінь соціальної зрілості суспільства за співвідношенням коефіцієнта соціалізації і капіталізації суспільства, виходячи зі структури трудового потенціалу.

Зокрема, коефіцієнти визначення переваги соціалістичного чи капіталістичного шляху до соціальних перетворень визначаються у вартісній формі.

Для розрахунку коефіцієнта соціалізації суспільства ($I_{СВВ}$) ми пропонуємо таку формулу:

$$I_{СВВ} = \frac{\Lambda_K \times 100}{T_{II}}, \quad (2)$$

де Λ_K – рівень людського капіталу суспільства як вартісно вираженого показника, що належить найманим працівникам, млн грн;

T_{II} – трудовий потенціал суспільства, млн грн.

Для визначення коефіцієнта капіталізації виробничих відносин суспільства ($I_{КВВ}$) пропонується формула:

$$I_{КВВ} = \frac{\Phi_K \times 100}{T_{II}}, \quad (3)$$

де Φ_K – фізичний капітал як вартісна субстанція, визначення засобів виробництва і технологічної енергії, що належить підприємцям, млн грн.

В табл. 1 наведені вихідні дані для розрахунку індексів соціалізації і капіталізації суспільства в Україні в сучасний час.

Пояснення до таблиці та рис. 1:

- Вимірником до виробничого людського капіталу є щорічні витрати на життєві потреби людини до вступу її в трудове життя.
- Відтворювальний рівень людського капіталу – це річна заробітна плата та інші види доходів найманих працівників у працездатному стані і віці та їх загальний фонд.
- Інноваційний людський капітал – це витрати на навчання і підвищення кваліфікації найманих працівників.
- Вимірником фізичного капіталу підприємців стають щорічні витрати за амортизаційними відрахуваннями та витрати на технологічну енергію.

Виходячи з показників табл. 1 встановлено, що індекс соціалізації у 2015 р. склав 61,74% $\left(I_{СВВ} = \frac{428989,3 \times 100}{694812,1} \right)$
індекс капіталізації склав 38,26% $\left(I_{КВВ} = \frac{265822,8 \times 100}{694812,1} \right)$

У 2016 р. індекс соціалізації дорівнював вже 50,96%, а індекс капіталізації відповідно 49,04%.

У 2017 р. індекс соціалізації дорівнював 57,74%, а індекс капіталізації склав 42,26%.

Графічно визначена тенденція зміни досліджуваних індексів наведена на рис. 1.

Отже, як видно з рис. 1, в процесі соціальних перетворень Україна посідає місце у початкового стану. Її індекс соціалізації у 2016 р. знизився, відповідно зріс індекс капіталізації, у 2017 р. індекс соціалізації знову займав більшість

Вихідні дані для кількісного визначення рівня трудового потенціалу України і його складових елементів у 2015–2017 рр.

Елемент трудового потенціалу	Рівень показників					
	2015 р.		2016 р.		2017 р.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
<i>1. Людський капітал:</i>						
Довиробничий людський капітал	15196,7	2,19	18314,2	1,8	24478,7	2,04
Відтворювальний людський капітал	405934,0	58,42	489328,0	48,22	654036,0	54,64
Інноваційний людський капітал	7858,6	1,13	9473,1	0,93	12661,2	1,06
Разом людський капітал	428989,3	61,74	517115,3	50,96	691175,9	57,74
<i>2. Фізичний капітал:</i>						
Засоби виробництва	128222,5	18,45	240023,6	23,65	243939,7	20,39
Технологічна енергія	137600,3	19,8	257570,2	25,38	261776,4	21,87
Разом фізичний капітал	265822,8	38,26	497593,8	49,04	505716,1	42,26
Разом трудовий потенціал	694812,1	100,0	1014709,1	100,0	1196892,0	100,0

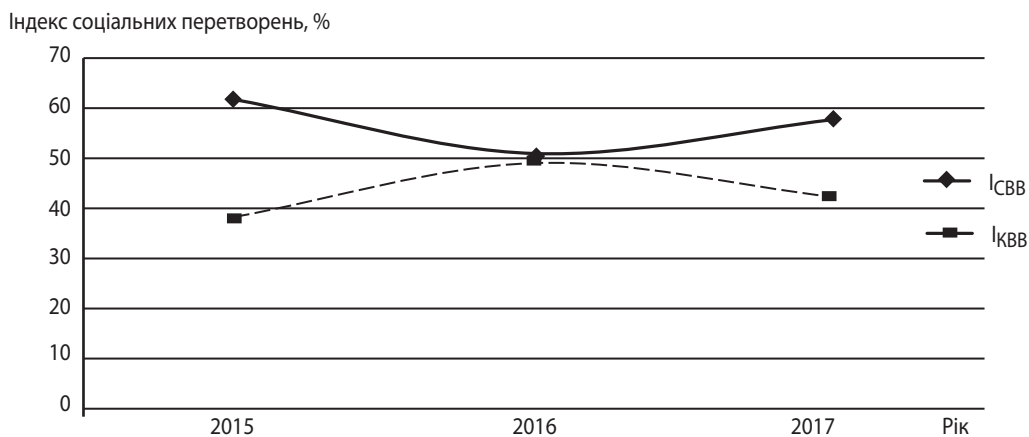

Рис. 1. Тенденції соціальних перетворень, які виявлено в українському суспільстві у 2015–2017 рр.

високу сходинку і продовжував зростати у 2016 р., в якому виявився переламний момент, після чого помітне його зростання. Стосовно індексу капіталізації – його позиція менше укріплена, та помітно початок його зниження, за рівнем якого можливий Україною початок дій, спрямованих на соціальні перетворення.

Отже, за цією методологією дослідження соціально-економічних явищ у суспільстві стає можливим вияв закономірностей соціального розвитку сучасного товариства еволюційним шляхом, а співвідношення цих коефіцієнтів у співтоваристві виявляє його соціальну зрілість, за якою спотворюються напрями подальших суспільних процесів людської еволюції. Та вибір шляхів соціальних перетворень завжди залишається за світовим товариством, тенденція зростання якого посилюється з часом.

Коефіцієнт перевищення соціалістичного чи капіталістичного напрямку у соціальному розвитку людства виявляє його можливості до нових суспільних утворень людства в його еволюції. Доказом цієї думки є спрощений розрахунок коефіцієнта соціальної зрілості суспільства ($\Delta K_{\text{СЗ}}$), який завжди дорівнює коефіцієнту соціалізації:

$$\Delta K_{\text{СЗ}} = [(1,0 - I_{\text{КВВ}}) \times 100] = [(1,0 - 0,423) \times 100] = 57,7 \%$$

Практично вияв підвищення індексу соціалізації виробничих відносин людства досягається забезпеченням найманим працівникам нарівні з власниками капіталу законодавчо закріплених прав, свобод і рівних економічних можливостей до життя. Запоруку історичної неминучості такого сценарію людського розвитку виявляють зміни, які відбуваються у всесвіті, а саме небувале якісне і кількісне зростання продуктивних сил, яке усуває дефіцит засобів до життя, інтелектуалізація людського капіталу та зростання свідомості й освіти мешканців планети, як прояву і потреби людської матеріальної, духовної і суспільної людської природи.

Тому з оцінки історично виявленого досвіду соціальних перетворень людства у минулому виникають шляхи їх здійснення у майбутньому. Саме відсутність ефективних економічних методів підприємницької зацікавленості у виробництві у минулому СРСР, за яким виник дефіцит засобів до життя, спіткала до зникнення його соціалістичної моделі як і самої держави.

Відповідно до такого явища слід оцінювати ленінську нову економічну політику (НЕП), яка була зародком соціальної моделі розвитку Радянської держави, що гармо-

нійно поєднувала б методи соціалізації і капіталізації перехідного періоду людського суспільства в Росії того часу, та виявляла б взаємодію продуктивних сил і виробничих відносин у новій економічній системі. Такий розвиток продуктивних сил було започатковано планом «ГОЕЛРО», а виробничих відносин – через кооперацію.

Однаково цим планам не судилося втілитись у життя через передчасну смерть їх автора, а втілена у життя сталінська модель не витримала випробування часом.

Але, з другого боку, слід враховувати і те, що приватно-підприємницька ініціативність капіталізму здатна і до розшарування бізнесу і знищення накопичених матеріальних цінностей внаслідок конкурентної боротьби і економічних криз, які останнім часом прямують від циклічності до безперервності.

Наукові підходи до визначення рівня оплати праці в Україні і її ролі в соціальних процесах.

Треба розуміти, що розгляд методології формування і регулювання заробітної плати в системі заходів соціального перетворення людства у третьому тисячолітті стає найбільш кардинальним, бо підлягає дії об'єктивного економічного закону оплати праці і формує її рівень. Це пи-

тання висвітлене нами в низці наукових праць, починаючи з 2008 р. до сьогодні. У найбільш концентрованому вигляді методологія з цієї теми розкрито в журналі «Економіка України» у 2017 р. [28], на який ми вважаємо за необхідне посылатися.

В іншому номері того ж журналу, а саме в № 11 за 2016 р. наведено наше визначення сутності об'єктивного економічного закону оплати праці за таким його змістом: «Закон оплати праці – це рівновага між економічним потенціалом і порогом соціальної відчутності оплати праці для працівників і їхніх родин».

Відповідна практика використання цього закону повинна була б відображена в юридичному законі оплати праці в державі, зокрема, в Україні, який започатковано у 1995 р. Але, на жаль, в цьому юридичному законі не відображена сутність об'єктивного економічного закону оплати праці.

Практика використання об'єктивного економічного закону оплати праці визначається механізмом взаємодії елементів суспільних продуктивних сил і виробничих відносин та соціальних наслідків праці за капіталістичною економічною системою, розглянутою нами за схемою на рис. 2.

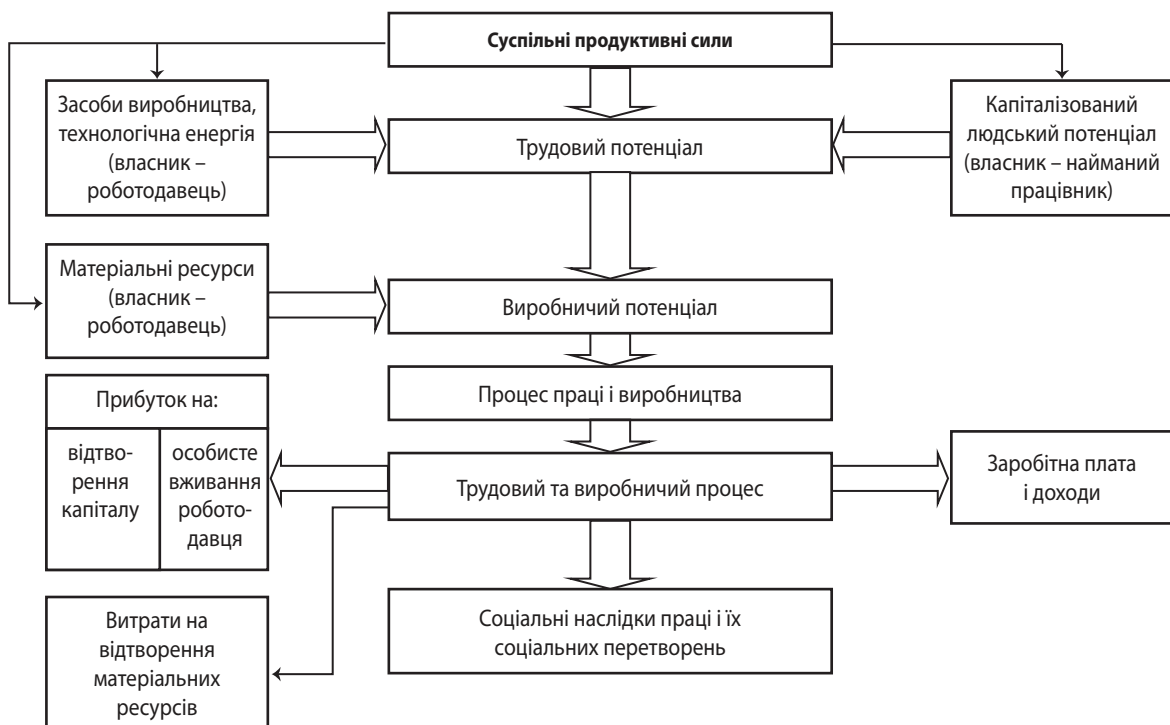

Рис. 2. Механізм взаємодії елементів суспільних продуктивних сил і виробничих відносин та соціальних наслідків праці і соціальних перетворень людства

Однаково слід враховувати, що в контексті методологічних основ формування рівня заробітної плати у напрямі соціальних перетворень людства виникає потреба розв'язання двох принципових проблем: визначення рівня мінімальної заробітної плати, яку потрібно віднести до задач формування основної зарплати шляхом зближення їх рівнів, а також проблеми встановлення відповідності темпів зростання заробітної плати на один відсоток зростання

продуктивності праці. Нами пропонуються такі науково-методологічні підходи до вирішення цих питань.

По-перше, слід враховувати, що перегляд рівня мінімальної заробітної плати пов'язаний з переглядом рівня прожиткового мінімуму, методика визначення якого має свої особливості, пов'язані з визначенням фізіологічно обґрунтованих норм споживання, та зміни економічних параметрів.

По-друге, в аналізі важливо врахувати також динаміку співвідношення темпів зростання середньої заробітної плати на один відсоток зростання продуктивності праці. І всі названі параметри регулювання рівня оплати праці потребують досконалого методологічного підходу, який насправді не зазнав серйозної уваги економічної науки.

Водночас в Україні виникло таке становище, коли регулювання мінімальної заробітної плати відбувається не за соціальними і фізіологічними параметрами, а за залишковим принципом у разі наявності коштів у бюджеті, що змушує державу надавати збіднілим верствам населення адресну гуманітарну допомогу.

Звертаючись до наукових підходів вирішення проблеми мінімальної заробітної плати, слід зазначити, що не частота перегляду на рік мінімальної заробітної плати, а темпи і рівень її зростання повинні перевищувати не тільки зростаючі потреби працівників, а й темпи зростання споживчих цін.

Тому вважаємо за необхідне врахувати також, окрім фізіологічного нормування людських матеріальних потреб, інтелектуальні потреби, товари загального вжитку, заощадження, податкові платежі тощо. Отже, для розрахунку раціонального прожиткового мінімуму на майбутнє (P_{MP}), який створює рівень мінімальної зарплати, рекомендуємо таку формулу розрахунку:

$$P_{MP} = \sum_i^n q_i \times C_{BI} \times I_{CC} \times K_p, \quad (4)$$

де q_i – фізіологічно і соціально обґрунтовані норми споживання i -х життєво необхідних продуктів харчування, товарів домашнього вжитку, послуг на 1 особу (у натуральному вимірі);

C_{BI} – базові ціни на окремі види продуктів харчування, предметів домашнього вжитку;

I_{CC} – індекс споживчих цін у конкретному році;

K_p – коефіцієнт реальності забезпечення нормованого рівня фізіологічних і соціальних потреб зайнятого населення країни.

Виходячи з цього

$$K_p = \frac{P_{ПФ}}{(P_{MP} \times Ч_{ЗН})}, \quad (5)$$

де $P_{ПФ}$ – рівень прогнозованого фінансування (млн грн);
 $Ч_{ЗН}$ – чисельність зайнятого населення (млн осіб).

Слід, однак, мати на увазі, що при визначенні мінімальної заробітної плати, еквівалентної вартості робочої сили, на основі чого формується відтворювальний її рівень, треба структурувати фонд оплати праці, встановлюючи оптимальну структуру її елементів, серед якої у складі основної заробітної плати слід надати персонального статусу. У результаті принципово нова структура ФОП матиме приблизно такий вигляд (табл. 2).

Отже, за цією структурою можливе запропонування методів розрахунку середньої заробітної плати (Z_C) і окремих її елементів за такою загальною формулою:

$$Z_C = B_{PC} + A_H + Z_B + K_B, \quad (6)$$

де B_{PC} – вартість робочої сили, або відтворювальний рівень мінімальної заробітної плати (грн);

A_H – диференційовані надбавки до мінімальної тарифної ставки за відхилення від стандартів за такими показниками, як якість, напруженість, умови праці (грн);

Z_B – заохочувальні виплати за успішність і якість праці понад її норму, виконану на 100% (грн);

K_B – компенсаційні виплати за успішність і якість праці (грн).

Для визначення загального ФОП ($\Phi OP_{ЗАГ}$) відповідно до його рекомендованої структури пропонуємо таку формулу:

$$\Phi OP_{ЗАГ} = \Phi OP_{O3} + \Phi OP_{A3} + \Phi OP_{ZB}, \quad (7)$$

Таблиця 2

Пропонована принципово нова структура ФОП

Елементи структури ФОП	Цілі структуризації	Класифікаційні групи працівників	Результати структуризації
1. Основна заробітна плата	Відповідність рівня зарплати виконанню норм праці на 100 %	Персонал підприємства	Забезпечення відповідності рівня оплати праці критерію її соціальної відчутності для працівників та їхніх родин
1.1. Мінімальна заробітна плата	Забезпечення відтворювального рівня зарплати	Найменші працівники нижчої кваліфікації в нормальних умовах праці	Встановлення зарплати на рівні вартості робочої сили
1.2. Доплати, компенсації та надбавки до основної зарплати за інтенсивність праці, її умови, якість тощо	Компенсація за відхилення від стандартних умов і понаднормовану працю	Основні і допоміжні робітники	Диференціація зарплати за кількістю, якістю та умовами праці
2. Додаткова зарплата і доплати за сумісництво, керівництво бригадою тощо	Компенсація за відхилення від стандартних умов і понаднормовану працю	Основні і допоміжні робітники	Диференціація зарплати за кількістю, якістю та умовами праці
3. Заохочувальні виплати з різних джерел	Стимулювання ефективності та якості праці	Персонал підприємства	Стимулювання роботи понад норму, за її підвищені ефективність і якість

Джерело: сформовано автором

де $\Phi ОП_{ОЗ}$ – фонд основної заробітної плати (грн);
 $\Phi ОП_{ДЗ}$ – фонд додаткової заробітної плати (грн);
 $\Phi ОП_{ЗВ}$ – фонд заохочувальних виплат (грн).

Тоді фонд основної заробітної плати можна буде розрахувати за такою формулою:

$$\Phi ОП_{ОЗ} = Z_{n.min} \times \bar{K}_i \times \bar{K}_y \times \bar{K}_k \times 12 \times \mathcal{C}_i, \quad (8)$$

де $Z_{n.min}$ – мінімальна заробітна плата однієї особи, яку повинна встановлювати держава виходячи з науково обґрунтованих фізіологічних і соціальних потреб працівників (грн/міс.);

\bar{K}_i – середній коефіцієнт зростання мінімальної заробітної плати за інтенсивність праці (встановлюється за формами заробітної плати);

\bar{K}_y – середній коефіцієнт зростання мінімальної заробітної плати за умови праці (встановлюється відповідно до мінімальної тарифної ставки);

\bar{K}_k – середній коефіцієнт зростання мінімальної заробітної плати за професійну майстерність працівників (встановлюється за тарифними коефіцієнтами);

\mathcal{C}_i – чисельність працівників (осіб).

Можливості подальшого підвищення середньої заробітної плати або використання наявних для цього економічних резервів можуть бути встановлені за критерієм співвідношення еталонних і фактичних темпів зростання заробітної плати на 1 % зростання продуктивності праці.

Методологічні підходи до відповідних розрахунків передбачають визначення індексу еталонного (нормативного) співвідношення темпів зростання заробітної плати на 1 % зростання продуктивності праці ($I_{сн(е)}$) за такою пропонуваною нами формулою:

$$I_{сн(е)} = \frac{I_{НЗ} / [I_{СЦ} (I_{НЧЗ} - I_{ФЧЗ}) / 100 + 1]}{I_{ПТ} \left(1 + \frac{\Delta ПП}{100} \right)}, \quad (9)$$

де $I_{НЗ}$ – індекс зміни рівня номінальної заробітної плати;
 $I_{СЦ}$ – індекс споживчих цін;
 $I_{НЧЗ}$ – нормативна частка заробітної плати у ВВП (за досвідом розвинутих країн, встановлюється як середня на рівні не менше 50) (%);

$I_{ФЧЗ}$ – фактична частка заробітної плати у ВВП (%);

$I_{ПТ}$ – індекс фактично досягнутого рівня продуктивності праці порівняно з попереднім роком;

$\Delta ПП$ – приріст продуктивності праці за рахунок використання її виявлених резервів (усунення нераціональних витрат робочого часу та ін.) (%).

Отже, відношення фактичних темпів зростання заробітної плати на один відсоток зростання продуктивності праці за їх еталонним рівнем дозволяє виявити резерви підвищення реальної заробітної плати за соціально-економічних умов, які склалися у виробничій сфері, і визначити необхідний рівень середньої заробітної плати згідно з економічним законом оплати праці. Приклади розрахунків і відхилень за ситуаціями, які можуть виникати на виробничих об'єктах, наведені нами в публікації [28].

Висновки. Факти свідчать про те, що людство стрімко наближається до межі свого існування, прояв якого визначається загостренням протиріч між ним і природою планети, між своїми бажаннями і можливостями, між тео-

рією і практикою відбудови своєї економічної системи без зацікавленості відносно сенсу свого існування і його наслідків у всесвіті.

Та вже минає час осмислення соціальних наслідків подій, які відбуваються в історії існування людства і прояв яких виявляється і вимірюється ціною загубленого людського життя і пролитої крові у війнах і суперечках та інших негараздах людського буття. Соціальна невлаштованість людства у стосунках з природою нашої планети, існуючою економічною системою виявляється у невідповідності людських діянь до економічних законів, які діють незалежно від людських бажань об'єктивно і виникають відповідно до людської матеріальної, духовної та суспільної природи і сутності. І саме розуміння взаємин між людством і природою нашої планети та досягнення відповідності цих взаємин спотворює мету існування людини на нашій планеті Земля, яка досягається соціальною зрілістю сучасного суспільства та вимірюється ступенем його соціалізації або капіталізації. Саме на підставі такого сценарію стає можливим формування наукових підвалин соціального перевлаштування людства як історичної неминучості, за якою висвітлюється виникнення нової теорії «розподільно-суспільної праці» і відповідної до неї «суспільної економічної системи», яка може поєднувати елементи капіталістичної чи соціалістичної системи еволюційним шляхом, бо такий сценарій більш відповідає історичній дійсності, яка спостерігається у сучасному світі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Колот А. М., Грیشнова О. А. Економіка праці та соціально-трудова відносина. Київ : КНЕУ, 2009. 711 с.
2. Геец В. М. Какое будущее у социального государства? *Економіка України*. 2013. № 7. С. 4–20.
3. Гриценко А. А. Современный кризис в контексте логики социально-экономического развития. *Економіка України*. 2015. № 6 (635). С. 18–23.
4. Гальчинский А. Маркс и современный мир: гуманистическая доминанта. Киев : Либідь, 2015. 328 с.
5. Лібанова Е. М. Нерівність за доходами в сучасній Україні. *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2014. № 2. С. 26–36.
6. Белопольский Н. Г. Энвайроника – наука будущего развития человечества. Донецк : ИЭП НАНУ, 2007. 436 с.
7. Задорожный Г. В., Задорожная О. Г. Человекомерная экономическая наука: проблемы методологии. Харьков : ВНОО им. В. И. Вернадского, 2015. 416 с.
8. Вернадский В. И. Биосфера и ноосфера. М. : Айрис-пресс, 2004. 576 с.
9. Ким М. Н. Возможен ли переход биосферы в ноосферу? *Социальная экономика*. 2013. № 1. С. 74–80.
10. Генкин Б. М. Экономика и социология труда : учебник. М. : Норма, 2009. 464 с.
11. Буланов В. С. Основы социально-экономической теории развития человека : монография. М. : Проспект, 2014. 208 с.
12. Амоша О. І., Антонюк В. П. Соціальний потенціал сталого розвитку: інноваційні механізми формування та використання : монографія. Донецьк : ІЕП НАНУ, 2014. 243 с.
13. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег. М. : Прогресс, 1978. 494 с.

14. Маршалл А. Принципы экономической науки. М. : Прогресс, 1993. 897 с.
15. Ауробиндо Шри. Человеческий цикл. URL: <http://www.lektsii.org/2-86030.html>
16. Доклад о человеческом развитии 2016. – Copyright, 2016. – By the United Nations Development Programme 1 UN Plaza, New York, NY 10017 USA.
17. Ковалёв В. Н. Истоки социальных преобразований человечества в третьем тысячелетии. *East European Science Journal*. 2018. No. 4 (32). S. 45–55.
18. Ковальов В. М., Атаева О. А. Людський капітал як вартісна субстанція економічної системи. *East European Science Journal*. 2018. No. 9 (37). S. 43–49.
19. Самуэльсон П., Нордхаус Д. Экономика. М. : Вильямс, 2000. 688 с.
20. Макконнелл К. Р. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Киев : ХаГар, 2000. 785 с.
21. Семенюк Е. П. Філософські засади сталого розвитку. Львів : Афша, 2002. 200 с.
22. Єрмак С. О. Дискриптивні характеристики інклюзивного зростання як інноваційного вектора соціально-економічного розвитку країни. *Проблеми економіки*. 2017. № 4. С. 8–14.
23. Котляревський Я. В., Троцький Т. В., Дяченко М. О. Розвиток міжнародного фінансування проєктів сталого розвитку та вирішення глобальних економічних проблем. *Проблеми економіки*. 2017. № 4. С. 15–23.
24. Schultz T.W. The Economic Value of Education. New York : Colombia University Press, 1963.
25. Беккер Г. С. Человеческое поведение: экономический подход. Избранные труды по экономической теории / сост., науч. ред., послесл. Р. И. Капелюшников ; предисл. М. И. Левин. М. : ГУ ВШЭ, 2003. 672 с.
26. Ковалёв В. Н., Атаева Е. А. Научные подходы к определению уровня оплаты труда в Украине. *Экономика Украины*. 2017. № 4 (665). С. 67–79.
- Genkin, B. M. *Ekonomika i sotsiologiya truda* [Economics and sociology of work]. Moscow: Norma, 2009.
- Geyets, V. M. "Kakoye budushcheye u sotsialnogo gosudarstva?" [What is the future of the social state?]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 7 (2013): 4-20.
- Gritsenko, A. A. "Sovremennyy krizis v kontekste logiki sotsialno-ekonomicheskogo razvitiya" [The current crisis in the context of the logic of socio-economic development]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 6 (635) (2015): 18-23.
- Keyns, Dzh. M. *Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta i deneg* [General theory of employment, interest and money]. Moscow: Progress, 1978.
- Kim, M. N. "Vozmozhen li perekhod biosfery v noosferu?" [Is it possible to transfer the biosphere to the noosphere?]. *Sotsialnaya ekonomika*, no. 1 (2013): 74-80.
- Kolot, A. M., and Hrishnova, O. A. *Ekonomika pratsi ta sotsialno-trudovi vidnosyny* [Labor economics and socio-labor relations]. Kyiv: KNEU, 2009.
- Kotliarevskiy, Ya. V., Trotskiy, T. V., and Diachenko, M. O. "Rozvytok mizhnarodnoho finansuvannya proektiv staloho rozvytku ta vyirishennia hlobalnykh ekonomichnykh problem" [Development of international financing of sustainable development projects and solving global economic problems]. *Problemy ekonomiky*, no. 4 (2017): 15-23.
- Kovalev, V. N. "Istoki sotsialnykh preobrazovaniy chelovechestva v tret'em tysyacheletii" [The origins of human social transformation in the third Millennium]. *East European Science Journal*, no. 4 (32) (2018): 45-55.
- Kovalev, V. N., and Atayeva, E. A. "Nauchnye podkhody k opredeleniyu urovnya opłaty truda v Ukraine" [Scientific approaches to determining the level of remuneration in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 4 (665) (2017): 67-79.
- Kovalyov, V. M., and Ataieva, O. A. "Liudskiy kapital yak vartisna substansii ekonomichnoi systemy" [Human Capital as a Cost Entity of the Economic System]. *East European Science Journal*, no. 9 (37) (2018): 43-49.
- Libanova, E. M. "Nerivnist za dokhodamy v suchasni Ukraini" [Income inequality in modern Ukraine]. *Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka*, no. 2 (2014): 26-36.
- Makkonnell, K. R. *Ekonomiks: printsipy, problemy i politika* [Economics: principles, problems and politics]. Kyiv: KhaGar, 2000.
- Marshall, A. *Printsipy ekonomicheskoy nauki* [Principles of economic science]. Moscow: Progress, 1993.
- Samuelson, P., and Nordkhaus, D. *Ekonomika* [Economy]. Moscow: Vilyams, 2000.
- Schultz, T. W. *The Economic Value of Education*. New York: Colombia University Press, 1963.
- Semeniuk, E. P. *Filosofski zasady staloho rozvytku* [Philosophical foundations of sustainable development]. Lviv: Afsha, 2002.
- Vernadskiy, V. I. *Biosfera i noosfera* [The biosphere and the noosphere]. Moscow: Ayrispress, 2004.
- Yermak, S. O. "Dyskrytyvni kharakterystyky inkluzivnoho zrostannia yak innovatsiinoho vektora sotsialno-ekonomichnoho rozvytku krainy" [The discretionary characteristics of inclusive growth as an innovative vector of socio-economic development of the country]. *Problemy ekonomiky*, no. 4 (2017): 8-14.
- Zadorozhnyy, G. V., and Zadorozhnaya, O. G. *Chelovekomernaya ekonomicheskaya nauka: problemy metodologii* [Human-dimensional economic science: problems of methodology]. Kharkiv: VNOO im. V. I. Vernadskogo, 2015.

REFERENCES

"Aurobindo Shri. Chelovecheskiy tsikl" [Aurobindo Sri. The human cycle]. <http://www.lektsii.org/2-86030.html>

Amosha, O. I., and Antoniuk, V. P. *Sotsialnyi potentsial staloho rozvytku: innovatsiini mekhanizmy formuvannya ta vykorystannia* [Social Potential for Sustainable Development: Innovative Mechanisms for Formation and Use]. Donetsk: IEP NANU, 2014.

Bekker, G. S. *Chelovecheskoye povedeniye: ekonomicheskii podkhod. Izbrannyye trudy po ekonomicheskoy teorii* [Human behavior: an economic approach. Selected works on economic theory]. Moscow: GU VShE, 2003.

Belopolskiy, N. G. *Environika - nauka budushchego razvitiya chelovechestva* [Environics is the science of the future development of mankind]. Donetsk: IEP NANU, 2007.

Bulanov, V. S. *Osnovy sotsialno-ekonomicheskoy teorii razvitiya cheloveka* [Fundamentals of socio-economic theory of human development]. Moscow: Prospekt, 2014.

Doklad o chelovecheskom razviti 2016 [Human development report 2016]. By the United Nations Development Programme 1 UN Plaza. New York, NY 10017 USA, 2016.

Galchinskiy, A. *Marks i sovremennyy mir: gumanisticheskaya dominanta* [Marx and the modern world: a humanistic dominant]. Kyiv: Lybid, 2015.